

Oglas, pripisana itd. ...

Novci za predbrojbu, oglase itd. ...

Kod naručbe valja točno označiti ime, prezime i najbližu poštu predbrojnika.

Tko list na vrijeme ne primi, neka to javi odpravništvo u ovorenom pismu, za koji se ne plaća poštarina, ako se izvana napiše „Reklamacija“.

Cekovnog računa br. 847840.

Telefon tiskare broj 38.

NAŠA SLOGA

Poučni, gospodarski i politički list.

„Slogom čitavi naš narod, u njegovu sve pukičar, Narod politika“

Odgovorni urednik i izdavačelj Josip Hein. — U nakladi tiskare J. Krmptič i drug. u Puli. — Glavni suradnik prof. M. Mandić u Trstu. (Via Chiozza 12).

Iskazi svakog četvrtika o ...

Netiskani dopisi se ne vraćaju ...

Istarski sabor.

U Puli, 13. studenoga 1903.

Sjednica IX. (12.)

Prisutni: Dr. Campitelli, vlad. zast. Al. Fabiani i 29 zastupnika (galerija puna). Pošto je predsjednik otvorio sjednicu u 3 sata po podne, pročita saborski tajnik Varetton zapisnik posljednje sjednice, koj se ovjerljivoj bez opazke.

Zemaljski proračuni za g. 1903. 1904.

U ime financijskoga odbora izvješuje zast. Bartoli o zemaljskih proračunih za g. 1903. i 1904.

U glavnoj razpravi dobi rječ zast. Spinčić, koji reče:

Visoki sabore!

Predani su nam na razpravljanje proračuni za god. 1903. i 1904. ili bolje reći samo za ovu posljednju, jer je ono, što je tobože proračunano za 1903. u istinu već potrošeno. U tom proračunu za god. 1904. prikazuje se, što bi se predviđeno imalo potrošiti u toj godini iz zemaljske blagajne. Ja ću navesti samo glavne svote, ovdje prikazane u proračunu, da poslije prosljedim dalje u drugom razmatranju. Saborski troškovi proračunani su na 30.000 K. Uprava pokrajniska t. j. za kapetana i za prisjednike 27.200 K., za zemaljske činovnike i urede svota je proračunana cjelokupno od 93.565, te daljnih 8000 K za putne troškove, i 17.100 za urede, dakle, se za tu stavku zahtjeva ništa manje nego 145.865 K. Troškovi za obuku proračunani su na 492.633 K; troškovi za poljodjelstvo na 92.940 K, za ceste i vode na 142.000 K, za zdravstvo i za čovjekoljubne svrhe 427.600 K i za javnu sigurnost 52.500 K; nadalje za amortizaciju dugova 92.200 K te još njeke svote za druge stvari. Ukupni troškovi iznašaju 1,603 938 K.

Ti troškovi imaju se pokriti većim dijelom od preko milijuna kruna s nametima raznim, a među njima i nametom od 120% na potrošarinu na vino. Te namete platiće većinom siromasi, jer i oni valja da piju, jer mnogo rade. Velika je to svota od 1,600.000 K za tako malenu pokrajinu, kao što je Istra. A zamisliti mora čovjeka okolnost, što ti troškovi zemaljski uvijek i postepeno rastu. Nisam činio prispodobu možda za 10 godina natrag, nego kažem to na temelju proračuna, koji je u godini 1902. glasio na 120.000 K manje, nego za godinu 1904. U tom pak nije još računana školska pristojba, koja iznaša 190.000 K i koja također teče u zemaljsku blagajnu, pa se također ima pribrojiti proračunu tako, da ukupni proračun iznaša 1,800.000 K. Neću se dalje baviti brojkama niti ću na dugo nabrajati krivice, koje nam se čine. Mi smo već u predlozima, u interpelacijama i u govorima istakli razne pritužbe, koje imamo proti zem. upravi, a valda će se i danas slogod predložiti i reći:

Ja ću se samo s nekoliko riječi osvrnuti na to, kako nam se u svim granama javnog života sa strane zemaljskih autonomnih oblasti čine krivice.

Kako se u saboru postupa, to je orbi et orbi poznato. Većina Istre po svojim zastupnicima nema onih prava, koja bi joj već po naravi pripadala. Ni saborski predsjednik ni saborska većina ne priznaju hrvatski ili slovenski jezik. Zemaljski odbor također samo u toliko priznaje naš hrvatski jezik, da prima u njem napisane spise, ali inače ni on nije našem jeziku ni narodu sklon, a valja opaziti također i to, da se imenuju zemaljskim činovnicima ljudi, koje plaća također i naš puk, a koji ni ne znaju jezika većine pučanstva u Istri.

Jako se mnogo troši na školstvo. Lo-patama, se tako reći, bacu novac za jednu talijansku narodnost, dočim se škrtari kod pučkih škola za hrvatski i slovenski narod. Velika se svota daje i za poljodjelstvo, ali i od toga je mala korist našem narodu. Velite, i gospodin je predsjednik danas rekao, da nikomu zem. odbor ne krati podpore n. pr. za vode. Mi ne tajimo, da se za vode daje, ali prema onim svotama, kojim se raspolaže za vode i ceste, moglo bi se i moralo više davati.

Dalo' bi se razno učinilo također za svotom proračunom za zdravstvo i humanitarne svrhe, a osobito bi preporučio zemaljskom odboru, imenito njegovom izvjestitelju za zdravstvo, da čim više učini proti malariji. Nesto se počelo raditi. Poznato mi je, da se je radilo na otoku Krku i ovdje u okolini Puljskoj, ali bi se moralo obćenito raditi, da se ljude oslobodi od te teške bolesti. Bio sam u oklici Puljskoj u ovo doba, što smo ovdje, pa sam vidio i na licima ljudi, a i sami su mi se tužili, koliko trpe. Nije dakle druge, nego da se čim toplije preporučio zemaljskom odboru, da učini, sve što se može i da gleda, da to učini i c. k. vlada.

Ima, kako sam spomenuo i rubrika za javnu sigurnost. Pripomenuo bi samo sa par riječi, da ta javna sigurnost nije čisto javna sigurnost. Znam slučajeva, gdje su ljudi od javne sigurnosti gledali mirno, kako se ljudi kolju; a znam slučajeva, gdje su ljudi od javne sigurnosti zatvarali ljude bez razloga. Često bi bolje bilo da ih i nije, jer često sami izazivju nemire. To ali nisu pojedinci toliko krivi, koliko njihovi gospodari obćeno politički činovnici.

Neću nabrajati sve krivice, koje nam se čine i sve naše težnje, ali moram konstatirati, kako se mnogo krivica čini, kako se ne radi na razvoj našeg hrvatskog i slovenskog naroda u Istri, nego se radi upravo na njegovo odnarodjenje i uništenje. Htjelo bi se iz tog naroda u ovaj pokrajini učiniti „tabula rasa“.

Nego to sve što do sada rekoh, tiče se gosp. zemaljskog kapetana, većine gospode od zemaljskog odbora, gospode od većine sabora i u obće ciele autonomne uprave. Mogao bi pak tko nabaciti pitanje, a kako c. k. vlada, kako država postupa s narodom našim? pa reći, možda da vlada gleda izjednačiti te nepravice, možda vlada gleda izgaditi sve, što je našem narodu krivo učinjeno? I u ovom zasjedanju čulo se s one strane visoke kuće, da nas podupite c. k. vlada (Mandić:

„reko, se čat, da smo mi vladini „Benjamins“. Tko poznaje okolnosti u Istri, taj bi se morao na takovu opazku samo ironično nasmijati i preći preko nje. Ali pošto se čini, da gospoda to često ozbiljno uzimju i da to obćinstvo talijansko i drugo razno također vjeruje, ja ću, da bar kratko o tom progovorim i pokazem, da li vlada zbija nas podupire ili vas. — Bilo je doba, kad je c. k. vlada bar na oko podupirala naš narod; ali, kažem, samo na oko bila je za nas, a u istinu protiv nas i vas, a za sebe. Ja ću samo jedan primjer navesti. Znani, da do godine 1892. u koprarskom kotaru obćeno se izbicalo vladinog kandidata, za koga su obćeno glasovali i naši Slovenci onoga kotara. Tim se načinom pokazalo, kao da su interesi vlade i Slovenaca bili isti, jer su glasovali s vladom, a protiv vašem kandidatu po želji vlade, Ali to je bilo, a sada se samo spominje. Već 20 godina što dalje, to više podupire vlada vas protiv nas, a ja ću, pošto nikada ne govorim bez navadjanja primjera, navesti takovih primjera u izbornih poslovih. Eto gledajte izbore za carevinsko vieće god. 91. 97. i 1900. — God. 1897. bili su dani slobodne ruke vama, da radite osobito u zapadnim kotarima. Vi ste to porabili, kako ste najviše mogli, tek kod izbora zastupnika po izborničkih postupali ste tako očito nezakonito, da se morao izbor uništiti, pošto izbornici, koji su u jutro glasovali i bili dobri, nisu po podne bili više dobri, niste ih pustili više glasovati. — God. 1897. upotrebljavali ste sva sredstva, pa i nedopuštena, a c. k. vlada i njezini organi gledali su to posve mirno. Godine 1900. postupalo se još mnogo gorje, te još danas nije se moglo na čistac postaviti u carevinskom vieću te izbore za 5. i 4. kuriju u zapadnom kotaru. Sjetite se samo na Lazarež, Škofje i Pulu. — A kao što se nezakonito postupalo kod izbora za carevinsko vieće, tako se uvijek postupalo u ovo zadnje doba od 20 godina i kod izbora za zemaljski sabor. Mi smo u zadnje doba od 1893. godine napried dobili doista 4 zastupnika, jer nas je bilo pet a sad smo narasli na 9, ali to se dogodilo i protiv stranke talijanske i protiv same vlade. Zna se, da vlada nije ništa poduzela protiv jednog ili drugog talijanskog kandidata, dočim su njezini organi činili mnogo zapričke našim kandidatima. Tako se posve nezakonito postupalo u kotaru Porečkom i Puljskom pa ipak je vlada gledala sve to mirno, i pustila da se radi prema tobože prosvjedovnom stanju: jer su imali prije, neka imadu i nadalje!

Ništa bolje ne izgleda i ne postupa se kod izbora za obćinsko vieće ili zastupstva. U obće u ovih zadnjih 20 godina neznamo slučajeva, da bi se igdje vlada postavila proti vašoj stranci, pače često stupa vlada vama na pomoć protiv drugim talijanskim kandidatima, koji nisu vaših misli. Protiv nas je dopustila na štetu našu razdjeljenje obćina. Pomogla je, da nas došli na upravu u Mošćenicama Istrani, Talijanci, vam podložni. Pomogla je, da je vaša stranka došla na upravu u Lov-

raru, gdje se sa strane vlade, pa to čto dobro znati gospodin vladin povjerenik, jer je bio onda na celu onoga kotara, sve moguće radilo protiv naše stranke, jer je bila obćina onda počela rabiti hrvatski jezik. — Od 20 godina radi c. k. vlada po svojim organima i zandarima i drugim ljudima jedino na korist vašu a protiv nas. Njezina je zasluga, da je obćina veprinačka došla u ruke čovjeka, koji si je napokon za svoje čine sam sudio. Što je pak obćina Kastavska pretrpjela od 1879. godine ovamo, ne samo od zem. odbora, nego također od c. k. vlade, o tom bi se dala čitava povjest pisati. I ina takova povjest, a ta je upisana u srcih i dušah onoga naroda.

Ali ne samo u izbornim stvarima, nego i inače, u svojim uređima pogoduje vam. Gdje se kad dogodilo, da vašim strankama piše vlada recimo hrvatski, kao što piše našim talijanski? A nama se to događa često, pa kad se možda neće primati talijanskih spisa, piše nam se njemački. Kad se pak konačno naloži c. k. činovnicima, da moraju pisati jezikom, kojega stranka razumije i kojim piše, onda se za kratko vrijeme sluša, po godinu možda i više, dok se na taj nalog opet ne zaboravi i opet na staru ne radi. Na hrvatskim molbama možete često naći, kao što sam ovih dana vidio, na gornjoj stranici na narednici njemački odgovor. Je li se vama to kada dogodilo? Školstvo napokon odvisio o c. k. vladi, pa se zna kakva je za vas a kakva za nas. Slično je dapače i u crkvama. Jeli se vama ikada uzelo u vašim crkvama mi i slovo vašeg jezika? A što se sve nije uzelo našem narodu, čsobito u porečko-puljskoj biskupiji? Ne samo, da nam se uzima liturگیčki jezik, koji je pod Metličani u svoj krieposti obstojao, pod kojim se je u Metlicima tiskalo glagolske knjige, nego također učinilo se je, što se ne čini nigdje da se neće s narodom moliti u njegovom jeziku, niti mu tim jezikom propovjedati. To je sve krivnja c. k. vlade. To se čini njegovim poticajem i odobravanjem, dapače zna se, da je onaj, koji je u tom obziru najviše zla počinio u pokrajini, donio takav napatuk iz Beča. Taj je čovjek haš i c. k. činovnik, te nije ni toliko biskup, koliko c. k. činovnik. To se i iz toga vidi, što su novine, koji su protiv njegovog postupka pisale, bile zaplijenjene, dočim su mogle talijanske novine n. pr. protiv posljednjem pok. biskupu tršćanskom, što god mu drago pisati, a državne oblasti nisu se našle ponukane, da bi te novine zaplijenile. On je umro kao prost biskup, ali pošten, dočim je onaj, koji zatire naš jezik rimski grof i austrijska ekscelencija.

Mislim, da je jasno i prejasno iz svega toga, da c. k. vlada ne podupire nas nego vas već preko 20 godina. To se dapače priznaje i sa strane samih vladinih ljudi i kaže se razlog, zašto se to čini. Kaže se naime, da vlada trači i zanemaruje Slavene, da ugodi Talijanom; da ih tako dobije za austrijsku državnu misao. Koliko se u tom doseglo za austrijsku

državnu ideju kod vas, ja o-tom neću ni reći govoriti. To je stvar vaša i c. kr. vlade, koja vas je uzgojila. Što se pak doslego s našim narodom, to se čuje među narodom samim. Hrvatski i Slovenski narod borio se kroz stoljeća za monarhiju proljevao je krv svoju na svim gotovo poljanama Europe, jedan dio njegov bio je vojarna sama. Po Francuskoj, po Pruskoj i po Italiji proljevala se krv hrvatska na poteko. Osobito radi vijećanja protiv Turske, hrvatski je narod dobio od sv. stolice častni naslov „antemurale christianitatis“. Ali čini se, kao da se je i oko sv. stolice zaboravilo na to. Taj su naslov zaslužili naši stari kraljevi svojim. Ali nisu zaslužili da im se zato predbacuje, da su tlačitelji svakog napredka i svake slobode. Vojevali su nesvjestno za druge. Čitajte jednu pjesmu od Gustia (Sant' Amrogio). On je došao u crkvu u Milanu i vidio u njoj hrvatskih vojnika. Na prvi mah obuhvatilo ga čuvstvo mržnje, ali kasnije ga je primilo plemenito čuvstvo, pa si je rekao: nisu oni sami krivi, jer su neuki, nesvjestni — bog zna, te će doći vrijeme, kad će oni vijeovati za napredak i slobodu naroda.

God. 1848. palo je na tisuću ljudi naših na bojnom polju, a borili su se i 1866. god. na kopanu i na moru, te je n. pr. iz samog jednog sela u taj dan palo 300 ljudi, koje je kasnije opjevao pok. Karali u novoj pjesmi „Tri sto Vica udovica“. U obće, kad je bilo vijeovati, svigdje su Hrvati bili na čelu, ali dok je nastao mir, svakto je imao više vlasti, nego Hrvati. Tako se već stoljeća postupa s Hrvatima. Po čitavoj Evropi i po čitavom svijetu se znade, što se je u ovoj tekućoj godini radilo po Hrvatskoj, u Banovini. Ljudi nisu mogli više trpjeti 20-godišnjeg tiranstva, pa su se digli, onda je išla protiv njih vojska one Austrije, za koju su Hrvati kroz stoljeća i stoljeća lievali svoju krv. Bilo je tako, u Banovini, na tisuću zatvorenih, na stotinu ranjenih, a bilo ih je i ubijenih. Tako postupa Austrija s našim narodom. — Naravno je onda, da se je narod osvestio, da drugacije misli, te da nema privrženosti, ni ljubavi, ni vjere u vlast, za koju se kroz stoljeća borio. (Glasovi: tako je! Pjesak na galeriji.)

Ističem kakle, da ne za nas, nego protiv nas, a za vas, ali i za vas privedno, radi austrijska vlada već toliko godina. Kažem privedno, jer Austrija ne radi ni za nas, ni za vas, nego za trećeg za Niemstvo (Kompore: tako je). Ni sama Germanija nebi mogla toliko učiniti za siženje Niemstva, kao što Austrija. Da to Germanija čini osvjestili bi se brzo, dočim Austrija to čini pod plaštem, privedno je za sve narode, ima zakone o ravnopravnosti, koje nam je bacila pred nose, da se medju sobom koljemo, a da ona međutim sve jače pripravlja put Germaniji također do Adrije. A koliko je već pripravila, možete svaki dan vidjeti. U Koruskoj Sloveniji jedva dišu, u Stajerskoj neda im razvijati se, u Kranjskoj su jako pod vlasti Niemaca, a ovi dolaze sad i do Adrije same. Pogledajte što se radi u Trstu. Tko je načelo svim oblastima svietovnim i duhovnim? Svuda Niemac. Kako se uređuje kod različitih ureda? Niemac. Sjetite se govora ili zdravice, koju je izrekao namjestnik Njeg. Vel. priklom, kad su neki njemački vojni brodovi bili u Trstu. Gledajte šta se radi u Puli! Vi imate pučku njemačku školu i „Marine-Unter-realschule“, u uredima se piše njemački, a kod c. i kr. mornarice niti mi Hrvati niti vi Talijani nemate vlasti, kako smo ju u prošlosti imali, nego ju imaju Niemci i Madjari, koji nisu ni mora vidjeli prije, nego su ovanu došli.

Što u Opatiju dolaze toliki Niemci, to je glavno zato, da bude jedna točka više, kojom se širi Niemstvo. Pred nekoliko godina ustrojila se privatna njemačka škola a sad se gradi protestanska, nje-

mačka crkva. Još ni jedan ministar nije pitao za naše ili vaše škole, ali kad je došao pred kratko onaj nastavu u Opatiju, išao se obavjestiti za njemačku školu, ter će je država dockora uzeti u svoja uprava. Tako se eto gradi most Germaniji do Adrije. Gosp. Cleva a klima njegdon glavom. Ja ću vam reći, da je još god. 1897. neki njemački političar u Berlinu pismo: Mi težimo do Adrije, Austrija nam čini put do tamo, i ako bi ikada Italija htjela Trst ili Primorje imati, onda mi Njemačka, imame dosta praha i olova takodjer za Italiju. Tako je rekao taj njemački političar, a prema tomu se i cijelo vrijeme radi. A ima već i medju visokim činovnicima ove monarhije ljudi, koji govore o preuredjenju i razdijeljenju ove monarhije, pa vele: Ludi su Talijani, ako misle, da bi, kad bi se razpala Austrija, dobili Primorje; to im nebi dopustili Niemci.

Završiti ću, neću dalje o politici. U političkom obziru, kamo bi imala Istru-Primorje pripasti, imamo različite misli, ali ne ćemo o tom odlučivati ni mi ni vi, nego više sile. Ali jedno je što možemo sami, kao sinovi jedne zemlje, a to je, da se počemo medju sobom poštivati, da stajemo pravo jedni drugih, da ne gledamo kako bi uzeli jedan drugomu ni občinu ni selo, dapače ni čovjeka jednog, nego da gledamo, da imamo svaki svoj jezik u crkvi, u školi i uredima, da budemo ravnopravni međusobno, pa da ljubimo svaki svoje, a poštujemo svetinje drugih. Time bi se takodjer približili kršćanskomu, pravom kršćanskom načelu, koje uti bratstvo i jednakost medju svim narodima. Približili bi se i onaj velikoj misli, sličnoj prvoj, koja se sve više širi po celom svijetu, a koja nezna razmišće, narodnostnih ni jezikovnih, nego hoće, da svaki narod napreduje, i to sa svojim jezikom. Vi gospoda od većine, pojedinci bi možda bili za to, ali u skupu ste još sada protiv tomu. Vi hoćete prevlast, narokito većina zemalj. odbora i zem. kapetan, pa mi već s tog razloga ne možemo odobriti vašega postupka, ne možemo se s vama sprijateljiti, te moramo glasovati proti proračunu.

All neću svršiti, a da ne izmrenim nadu, da ćete se ili vi sami promieniti ili da će doći iza vas drugi, koji će znati poštivati načelo bratstva, jednokosti i ravnopravnosti! (Pjesak na ljevici i na galeriji, te povici: Živio!)

Kod podrobne razprave proračuna za god. 1903. uze rieč zast. Laginja. koji govori ćemo naknadno donieti.

Predsjednik Chemich odgovara predgovorniku da zemaljski odbor daje podpore bez obzira da li su posujilnice osnovane sa ograničenim ili neograničenim jamstvom. Zem. odbor da bi bio dao podporu i posujilnici u Vodnjanu kad bi bila ona dala traženo jamstvo. Razne posujilnice sa ograničenim jamstvom, kao one u Kopru i Lošnju da napreduju liepo.

Što se tiče proširenja izbornoga prava, reče, da je sabor dao nalog zem.-odboru, da izradi odnosnu osnovu, što mu nebijaže od sada moguće provesti zbog silnog posla oko toga. Nada se, da će u budućih zasjedanjih doći i to na razpravu u sabor.

Predsjednik Cleva. Neće da muti slogu Slavenci i Talijana u Dalmaciji, koju je zast. Laginja spomenuo. Navadja kako su Talijani Dalmacije od god. 1867. amo potiskivani bili i kako ih je hrvatska stranka pod barunom Rudićem svuda nastrag potisnula i to tako, da su spali u saboru od većine na samih 6 zastupnika. Hrvatska većina, da je talijanske zastupnike protuzakonito iz sabora odpravljala. Spominje talijansku školu u Spljtu za koju nisu god. 1902. Hrvati htjeli uvrstiti u proračun ni novčića i to po savjetu zast. Buzolika. Zatim navadja sühove Dantea i Petzarka kojimi hoće da dokaze kako su one zemlje talijanske.

Zaključci pozivom neka Hrvati priznaju talijanstvo Istre, kako su Talijani priznali slavstvo Dalmacije, pak će biti gotov mir.

Izvištenje Bartol odgovara Laginji, da se nebi razumilo govor u tuđjem jeziku kad bi bio u saboru stenograf. Zast. Laginja iztaknuo je samo jezikovno pitanje koji u saboru toli u zemaljskomu odboru. Većina nemože braniti manjini govorniki njezinim jezikom, jer njoj to djelovnice i državni priznaju. (Zast. Spincić: i naravski zakon!) Zastupnici imali bi svi govoriti u jednom jeziku, da se mogu razumiti.

Primjeri, navedeni glede Dalmacije, Kranjske, Goričke i Tirola, da ne vriede ovdje, jer su u onih zemljah drugi odnosi. On je čuo trojicu zastupnika iz Kranjske razgovarati njemački.

U Goričkoj jesu odnosi takvi zbog prevelike dobrote nekadašnjih zastupnika i radi nepravdnog izbornog reda.

Stlaže se sa zast. Laginjom, da Niemci neimaju prava u naših pokrajinah. Niemci da nauče prije talijanski nego li slavenski jezik medju nami jer uvidjaju potrebu poznavanja talijanskog jezika. Talijani da moraju predpostavljati slavenskim činovnicima njemačke, jer ovi su nepristralni, dočim to nisu slavenski. Zast. Laginja spomenuo je i slogu u Dalmaciji između Hrvata i Talijana, ali njemu se to čini kao da bi me tko svukao pak da mi reče, sada je ovo sve tvoje.

Ja se nisam — reče — s nijednim o tom posavjetovao, ali mislim, da tumačim mnienje većine ako kažem zast. Laginji, da dok nebude u ovoj pokrajini i ovoj državi osjegurana naš narodni položaj, koga mi držimo neobno potrebno za narodni napredak te za napredak uljudbe i gospodarstva Istre, dokle bude nās-narodni i prosvjetni posjed ugrožen sa svih strana, te će imati proti sebi nesamo Slavene, što nebi bilo toliko zlo, već sve protiv nam združene zemlje, kojim pruža plaću svom slirom i svim uplivom svoju podporu, dokle budu trajale žalostne okolnosti, mi ćemo biti čvrsti, dapače još čvršći, ako bude trebalo, od istih hridinah istarskoga krasa na obranu naše narodne misli, koja nam je draga kao najdraže stvari, koja nam je tim draža, jer nam napadana, koja nam je možda draža nego li isti život. (Većina odobrava.)

Većina prihvaća u glavnoj razpravi proračun za 1903.

U podrobnoj razpravi preporuča zastup. Constantini gradnju mula u Plominu.

Zast. Laginja čita za tim interpelaciju na zemaljski odbor u pogledu vodnjanske posujilnice.

U generalnoj razpravi proračuna 1904. govore o svojih predložih zastupnici Andrijičić i Venier. Prvi stavlja k poglavju V. naslova 2. razhdio proračuna za god. 1904. slijedeći predlog:

Visoki sabor neka izvoli zaključiti: Poziva se zemaljski odbor, da od 20.000 K proračunanih kod ovog naslova za redovite potrebe, doznači obćinskom glavarstvu u Puntu 3000 K za izgradnju obćinskog bunara, pokraj jur obećanih 1500 K na račun postovanja u god. 1903.

Prisjednik dr. Cleva na ime zem. odbora obećaje dati obć. glavarstvu još na ime pripomoći za bunar, ako bude izgradnja koštala više nego li zem. odbor sada misli, da bi bilo dostatno.

Zast. Venier preporuča, da bi se brzo započelo sa radnjama u dolini rieke Mirne.

Podrobna razprava proračuna K. I. stavci 1. 1904.

K. I. stavci 1. poglavja reče zast. Andrijičić: Visoki sabore! U stavci I. poglavja 1. donosi proračun 14.000 K kao potrošak za zakupnice. Čes. patentom od dne 26. veljače 1861. br. 20. bila su pozvana sva zemaljska zastupstva, da sudjeluju u zakonodavstvu medju inim takodjer o svem onom što se tiče poljodjelstva. Kako se naš sabor u tom pogledu po-

naša; dosta se je pokazalo kod rasprave proračuna i obračuna zemaljskog kulturnog vieća. U jučerašnjoj sjednici smo pako vidjeli, kako se izbor zauzima za poljodjelstvo, kad je zakopao predlog druga Mandiča vrhu vinske klanzule.

Druga stvar, za koju je pozvan zemaljski odbor, da se njom bavi, jesu zgrade. Zgrade kod nas nisu podupne te njim mnogo manjka, što svjedoči slučaj glede drahtine škole u Malom selu. Tamo je molila Družba za dozvolu gradnje škole, ali molba još nije riešena.

Sabor treba nadalje, da obrati svoju djelatnost i na dobrotvorne zaklade, a mi vidimo, da nije još ništa odlučeno do sada bilo glede bolnice; tek sada se je na veliku štetu grada Pule od njega odlučilo bolnicu odkupiti. Sirotišta nema u čitavoj pokrajini.

Zakopana je rezolucija zast. Dinka Trinajstića, da bolničke troškove nose država, svaka za svoje podanike. To je bilo predano zemaljskomu odboru ali on štiti.

U bogoštovlju i nastavi mora također djer sabor svojim zakonodavstvom sudjelovati. Ovdje moram odbiti nešto, što je zast. Vareton hotio da kaže vrhu neke crkvene zastave, koju da je vjeroučitelj S e v e r blagoslovio. Nije mi na umu da branim njega radi haljine i radi položaja, koji zauzima. Zastava ta izašla je za tjelovski obhod ovdje u Puli ove godine. Na toj zastavi bile su 2 slike: Sv. Tome i sv. Vjekoslava. Zast. Vareton htio se na neki način izrugati, jer je rekao; da se htjelo tjerati papinsku politiku. Ako ima papinske politike, to je politika kršćanska, politika sina božjega, koji je došao na zemlju i donosao nam svoju nauku. Pop je njegov namjestnik na zemlji, on je glava i učitelj čitave rimokatoličke crkve. Kao takovom u postovih vjere i čudoredja treba da je svaki katolik, bio on svjetovnjak ili svećenik, s njim slozan. Vjera se nikomu nenamieče. Gimnazijalci na državnoj gimnaziji smisli su katoličke crkve i podpadaju u pogledu vjerskog odgoja nadležnosti crkve. Ta crkva ima pravo podučavati, što se mora vjerovati, te odgajati ljude, da budu tako živjeti, kako će se lakše spasiti. Nije dosta vjerovati, da se i u srcu drži za istinu ono, što se vjeruje, i da se to javno očituje. Očitovanje javno vjerskog čuvstva bilo je izkazano od đjaka preko učitelja vjere time, što su pod zastavom sv. Tome, zaštićeni nauka i sv. Vjekoslava, kao zagovornika mladeži, izašli na tjelovski obhod. Ako se to uzima kao izkaz papinske politike, onda se ju čini i onda, kad idu na misu i na izvopjev. (Predsjednik ga opominje neka govori o predmetu.)

Sabor ima pravo sudjelovati kod bogoštovlja i nastave, pa sam uzeo ovo vrijeme za to, da odbijem uvriedu nanesenu crkvi.

Lav XIII. rekao je, da neka svećenik stupi u javni život i neka djeluje u katoličkom smjeru. Papišku politiku ne trpiti, kad je vjerska; ali vam je draga kad hoćete njom goniti glagoljicu iz crkve.

Saborska je dalje dužnost, da nastoje vrhu napredka i potreba pokrajine. A vidjeli smo kako je sabor zakopao moj predlog vrhu ribarstva, koji nije išao za drugije, nego da obezbiedi pučanstvo naše pokrajine.

Briga mora biti sabora, da se sačuva imovina pokrajine, te da vrši svoj upliv u poreznih poslovih. Svi pako znamo, kako porezne oblasti tjeraju u zdvojnost pučanstvo a sabor proti tomu ipak ništa nepoduzima.

U drugoj stavci proračuna nalazimo službu stenografa. Ovu službu su dosta razjasnili moji predgovornici, ali hoću da rečem ono, što nije nitko spomenuo, odnosno je naime u Šlezkoj. Tamo ima 7 Čeha prema ostalim Niemcem, pa ipak zemlja plaća českog stenografa, — saborski se zapisnici sastavljaju i u českom-

jeziku, dočim se nama neda, da bar predloge stavljamo u hrvatskom ili slovenskom jeziku.

Svi saborski spisi tiskaju se samo talijanski. Ja sam prošli utokao uručio predsjedniku nekoliko interpelacija, za koje sam malo prije doznao, da ih nije dao niti prevesti nego da ih misli donijeti u drugom zasjedanju.

Ja ću biti dakle tako slobodan da ih sam ovdje pročitam, neka bar dodju u zapisnik. (Ovdje počima čitati jednu interpelaciju tičući se posjeda u obćini Basaka. Predsjednik ga prekida i govori ne prestano te prekine konačno sjednicu. Čim je zast. Andrijić prestao čitati, otvori predsjednik na novo sjednicu. Zast. Andrijić nastavi čitanje, na što mu predsjednik odzvine rječ.)

Zast. Mamčič: Osvrnuti ću se, visoki sabore, sa par riječi na ono, što su zadnja dva predgovornika s one strane visoke kuće izvoljeli reći na izjavu pošt. druga Laginje. Jedan je govorio kao izviestitelj te je imao posljednju rječ, a drugi kao član zemaljskog odbora tako, da mu drug Laginja nije mogao više odgovoriti. Uzimamo li dakle slobodu, da odgovorim u kratko prisjedniku zemaljskog odbora dru. Clevi i izviestitelju financijskog odbora dru. Bartoli-u.

Gosp. prisjednik Cleva obazreo se je (Predsjednik ga prekida) Molim Vas ne mojte praviti obstrukciju! — Dakle g. se je Cleva obazreo na izjavu dru. Laginje time, što se je pozvao na posljednje dogodioje u Dalmaciji. Osvrnuo se je na prvo ustavno doba u Dalmaciji, dok su još tamo, u pokrajini i u saboru vladali, ne Talijani, nego Autonomasi, jer je velika razlika između ovih i prvih, Autonomasi ho nebijahu Talijani; oni su čuli samo za autonomiju Dalmacije i proti spojenju sa Hrvatskom. Iz tih se jedva kasnije izlegloje Talijani najradikalnije vrsti. Oni reče, da su se Hrvati laskali autonomasima, da im daju njihova narodna prava. Hrvati su doista i činom pokazali, premda su tamo u ogromnoj većini, jer autonomasi vladali su samo, u gradovima, da ljube Talijane i Italiju; jer su najvidnije svoje sinove slali na nauku u Italiju. Oni su dali Italiji svoje glasovite sinove, kao što bijahu primjerice Tomaseo, Clodio, Bosković i mnogi drugi. A služili su se i sami kod kuće predugo žaltbože talijanskim jezikom. Taj dičični život da je trajao sve do god. 1866. kad no je nastupio vladu austrijski general barun Rodič, ali to nije bio hrvatski rodoljub, već austrijski general, jer austrijski čestnici nemojtu imati narodnosti — osim Niemca i Madjara. Prvi njegov čin — veli da je bio taj, što je dao nasilno izključiti iz sabora 6. Talijana i time stvorio hrvatsku većinu. Nemogu toga poricati, jer neimam pri ruci podataka, ali slično dogodilo se i nama ne. god. 1866. već god. 1886. i kasnije, da ste naime i nas, napose mene dva puta bez ikakova razloga i bez protesta izključili, tri me fekar poslije trećeg izbora u saboru pustili. Isto se dogodilo i mojim drugovom gg. Spinčiću, Jenku i drugim članovima s ove strane visokog sabora.

Kazao je nadalje g. prisjednik, da su god. 1902. Hrvati u dalmatinskom saboru stvorili zaključak, da se nećina dati podporu privatnoj talijanskoj školi u Splitu. To pitanje glede podpore talijanskoj privatnoj školi u Splitu razpravljalo se je sve do ove godine u dalmatinskom saboru i ja držim, da neću pogriješiti ako kažem, da su naša brćta u Dalmaciji pogriješili, što nisu splitskim Talijanima dali priliku, da izobzraze svoju djecu u materinskom jeziku. Ali kao što tamo neodobravamo napadnog postupka, tako odsudjujemo i Vaše postūparje s nama u školskom pitanju.

G. prisjednik Cleva zaključio je svoj govor vrlo pjesnički citirajući tri najveće talijanske literature veličane, Dante-a, naime, Petrarčku i Manzónia, čim je hotio doka-

zati, da su Dalmacija i Istra talijanske pokrajine. Čast i slava ovim velikanom, koje je citirao, kao literarne orjaše, ali time nije dokazao, da bi svi oni bili i veliki historici ili političi. Nu rećimo, da je za vrijeme Dante-a i Petrarčke bilo žbijač onako, kako je to naveo prisjednik zemaljskoga odbora, što odlučno niečem, jer znamo iz poviesti, da su se već 7. stoljeća doselili Hrvati u ove naše zemlje i da su se kasnije opetovno amo doselili kad je ovdje nestalo pućanstva zbog kućnih bolesti, pak što bi to danas vriedilo? Kad i nebi bilo poviestničkih dokaza, kad bi Dante, Petrarčka i Manzóni imali pravo, danas nebi imalo vriednosti, jer je nepobitna činjenica, da smo mi danas tu i da se tu činjenicu neda izbrisati bilo kakovim citiranjem Vaših pjesnika.

Toliko sam imao reći pošt. g. prisjedniku Clevi, a sada još par riječi izviestitelju financijskog odbora pošt. Bartoli-u. On je kazao glede Dalmacije, da je ono, što se je tamo zadnjih dana dogodilo, bilo nužda, jer da je bio tamo talijanski jezik vladajući, i da se i danas njemu služi dobar dio naroda. Taj dokaz hramlje jako, jer da bi Dalmatinci siledili Vaš primjer, mogli bi jednostavno izključiti talijanski jezik, kako izključujete Vi ovdje hrvatski i slovenski.

On se čudi, što je došlo u Gorici do sadašnjih odnošaja tobože podporom vlade, koja da je dala slovenskim veleposjednikom povlastica, ali on zaboravlja, da je u Gorickoj velika većina Slovenaca pak da bi i u saboru morala sjediti slovenska većina.

Naveo nam je primjer kako je u Beću našao trojicu Slovenaca, koji su međusobom govorili njemački. Tomu se nije toliko čuditi, jer to je samo posledica germanizacije; oni su Slovenci uzgojeni u njemačkim školama, pak se nemogu otresti tuđinstva. Ali je pošt. Bartoli izbjegavao prigovor glede odnošaja u Tirolu — premda je na sve drugo odgovarao — jer bi bio morao priznati, da imadu tamo u saboru tumača koji Niemci tolli Talijani. Kad bi se takvo sredstvo htjelo aplicirati ovdje, lahko bi se pomoglo nesporazumljenju. U Českoj i Moravskoj govori svaki zastupnik svojim jezikom. Čeh — česki, Niemac — njemački, do toga bi moralo doći i ovdje kod nas kad bi u Vas bilo iskre pravednosti.

Toliko na opazke pošt. zastupnika Cleva i Bartoli-a i sada prelazim na sam predmet, i to na rubriku II. stavka i predloženog nam proraćuna.

Amo spada u prvom redu: plaća ili odšteta zemaljskomu kapetanu u iznosu od 7.200 K. Mi smo jur do sada zanijekali zemaljskomu kapetanu i saborskom predsjedniku plaću, koja mu je doznaćena. Mi smo druge putu stavlili takov obrazložen predlog, koji je došao i kao gлас manjine na razpravu u saboru. Danas toga nećinimo više, jer je zemaljski kapetan jućer izjavio, da je umirući. Obzlirom na to što je svoju karijeru završio ili ju večeras svršava, i što se nadamo, da više nećemo viditi na onoj stolici — a inaće ga Bog uzdrži mnogo godina živa i zdrava — nećemo se protiviti da mu se ona svota do konca ove službe doznaći.

U istoj stavci nalaze se i plaće zemaljskim prisjednicima. Zemaljski se odbor sastoji, kako znamo, od 4 prisjednika i to 3 od većine i 1 od manjine. Prva dva biraju kurije veleposjeda i gradova trećeg sav sabor, a četvrti izabrali smo mi zastupnici izvanjskih obćina.

Mi imamo biti odlučno proti ovoj stavci proraćuna, jer nećredimo, da su ona gospoda zaslužila onu plaću. Svaka čast pošt. drugu D. Trinjajstiću, za koga smo uvjereni, da bi on učinio svoju dućnost kad bi mogao, kad bi imao nevezane ruke i kad bi imao radnje, koja odgovara njegovim svojstvima: Ali njega se smatru u zemaljskom odboru kako pećeljuga, jer si ostala trojica razdiele sve važnije poslove,

a njemu dadu samo kakve malenkosti na izviestaj.

Nemožemo dakle glasovati za to, da se gospodi prisjednicima dađe onu plaću, jer ju nisu zaslužili i jer se bave drugim poslovima.

G. Clevi je glavni posao taj, da predvadj hrvatska i slovenska imena gor, rieka i mjesta u Istri, kako bi umjetno iz naše zemlje stvorio talijansku pokrajinu. Nije kod nas selo, koje nije g. Cleva pretoćio u talijanski jezik. To mu i je glavni posao, pa mu mi nemožemo za to glasovati plaće. Isto tako rade i njegva dva druga t. j. na našu propast i jedino na korist drugog, manjeg djela pućanstva pokrajine. Radi toga ćemo mi glasovati proti ovoj stavci.

Dalnja je stavka one rubrike trošak za zemaljske činovnike i poslužnike, § 47 pravilnika zemaljskog odbora glasi, da se ima paziti kod imenovanja zemaljskih činovnika osobito na to, da poznađu oba zemaljska jezika, te da imaju prednost oni, koji poznavaju oba jezika. Kako se zemaljski odbor drži tog pravilnika, dokazuju najbolje to, što imade od svih činovnika samo jednog jedinog koji doista nije naše narodnosti i krvi, ali poznaje bar i razumije naš jezik.

Zemaljski odbor postupa dakle oćito proti vlastitom pravilniku, što namjestja za zemaljske činovnike osobe, koje nepoznađu jezika većine pućanstva pokrajine.

Nedavno je bilo raspisano mjesto tajnika zemaljskog odbora, i za to mjesto natjecali su se Hrvati, koji su imali sve zahtjevane propise; bili su to svršeni pravnici, doktori prava, i poznali su u pismu 3 i 4 jezika, t. j. hrvatski i slovenski, talijanski i njemački. Uzprkos tomu imenovalo se je muža, koj nepozna nego jedan zemaljski jezik.

Ali, gospodo moja, tu nije toliko krivnje na činovnicima, što neznađu jezika, jer im to, kako se čini, služi za pripravku, to ih stavlja na prva mjesta. Nu mi nemožemo takovim činovnicima doznaćiti plaće, jer neimamo u njih povjerenja, kano ni u zem. kapetana ni u većinu zem. odbora.

Opazam jošte, koliko je poskoćio proraćun od lanjske na ovu godinu samo kod pojedinih stavka. Lanjske godine iznašale su plaće za činovnike 42.678 K 37 fl., doćim iznašaju u proraćunu za buduću godinu okruglo 57.000 K, dakle za 14.322 K više. Taj višak opravdava zemaljski odbor time, što veli, da je stvorio novi organizatorični statut za zemaljske činovnike. Al taj statut nije jošte došao u razpravu, nije dakle odobren, pa bi se ovu svotu moralo brisati, koja nadvisuje lanjski proraćun.

Poskoćila je i druga stavka, t. j. podpore vjećbenikom od 2000 na 4000 K, pada na služnikom od 300 na 600 K itd. U ostaloj mi nebišmo toliko paziti na te veće svote u proraćunu, kad bišmo imali povjerenja u zemaljsku upravu, u zem. kapetana, u prisjednike i u činovnike. Mi tog povjerenja neimamo i radi toga ćemo glasovati proti rubrici, koja dolazi pod naslovom: zemaljska uprava.

Zast. dr. M. Trinjajstić reće zatim: Visoki sabore! Ovak proraćun bio je valjda podnešen nekoliko dana iza toga, što je bila razdijeljena zastupnicima zakonska osnova o povišenju plaće zemaljskim činovnicima. Po tom bi zakon u plaće narastle. Ali zakon nije došao u pretres, ne s krivnje naše nego skrivnje komisije. Svakako pošto taj statut nije potvrđen, nebi bilo pravdo, da se povišenje plaće uvrsti u proraćun. G. izviestitelj izpitćava to povišenje time, da veli, da nije izključeno, da će možda statut biti potvrđen u god. 1904. Ali nije izključeno, da se to neće dogoditi, pak zato mislim, da nije pravo, da se ova rubrika povisi za 14.000 K prema lani.

Pisarnički su paušal povišeni na 6000 K, neznamo čim razloga, pa nemo-

žemo za to glasovati. Za razsvietu i grćanje soba povišeni je svota na 3000 K. Mislim, da će dan biti i u god. 1904. kano i prije i da neće možda biti hladnje pa nenalazim opravdanje, da se ove dve stavke povise. (Isto opetuje talijanski.)

(Sliedi.)

Iz carevinskoga vieća.

Beć, 27. novembra 1903.

Sve dane ovoga tjedna, u kojih je zastupnićka kuća obdržavala sjednice, razpravljalo se je o izjavah ministrarskoga predsjednika Koerbera od 17. t. mj. u savezu s onim, što je rekao naknadno dne 20. t. mj. na adresu ugarskoga ministra-predsjednika, odnosno s onim, što je rekao 25. t. mj. usried razprave. Već sam javio što se je govorilo ovoga tjedna, pod posebnimi naslovima.

Niemci i Koerber.

To je jedna pašta — već smo rekli. Dogovorno su Niemci postavili interpelaciju, dogovorno je Koerber odgovorio. Govorili su Baernreuther, veleposjednik, Schloicher, antisemita, Wolf, Sveniemac, Kathrein i Morsey, katoliki, Gross i Menger, liberalci. U glavnom svi su složni. Samo da nekoji oćitije, drugi prikrivenije svoje tezoje kažu. Svi su oćitije ili prikrivenije s Koerberom, a ovaj s njimi. Kano n. pr. još sad vladajući Talijani u Istri ne vide u njoj nego Talijane, tako gg. Niemci svih stranaka, i Koerber s njimi, ne vide nego Niemce u ovoj polovici monarkije. Koerber oćito kaže, da se slaže sa Baernreutherom, koji se je najblaže izrazio, da bi se naime imala napustiti sva narodnostna i politićka pitanja, a razpravljati samo gospodarska. Gospoda neznaju, da je to politićka onih, koje se goji, da se ih za poklade ubije. Neće da pojme, da će se moći samo o gospodarskih pitanjih razpravljati tek onda, kad budu pravredno rješena sva narodnostna i politićka pitanja. Složno zagovaraju nje-maćtvo u vojsci. Njeki i oćito kažu, da se neima ni Čehom ni drugim Slavenom nikakvih pravica dati. Većina njih i na godu dualizma zagovara, jer je taj od prvoga početka proti Slavenom.

Česi i Koerber.

Od Čeha govorili su njihovi najbolji: Herold, Kramak, Stransky, Fofl, Hrubý, pak Zavora, Klofáč. Njeki su za nagodu, za izmirenje s Niemci, ali samo na temelju ravnopravnosti. Oni njeki i oćito vele, da su za uzdržanje Austrije, al neć bude pravredna — što ona nikad bila nije. Radikalniji hoće prestrojenje države, jer ovako neide dalje. Oni prvi hoće jezik u uređih i često sveućilište u Brnu. — Koerber o jeziku u uređih nekaže ni rieti; a govori nejasno o potrebi jednoga sveućilista u Moravskoj. K tomu još napada na Čeha, kao one, koji prieće svaki rad u parlamentu, koji obstruiraju. To čini onaj isti Koerber, koji je jedao s Niemci, koji su obstruirali, i kako, i koje je složio proti pravrednim zahtjevom Slavena.

Slovenci i Koerber.

Od Slovenaca govorili su Ploj i Ferjančić. Ploj je izlaknuo naćin i poloćaj Koerberov sa malo rieti. Rećao je: Koerber čećo i liepo govori o ravnopravnosti, al radi upravo protivno od onoga, što ravnopravnost hoće. On je uznik (zatvorenik) njemaćke lievice, te ne može raditi nego ono, što hoće on. On je njezin izvišćujući odbor. Oznaćiv obćenito Koerbera i njegov poloćaj, prećao je na sudsku imenovanja u Stajarskoj i Koruškoj, te na netuven postupak sudiva u Koruškoj sa slavenskim strakćama, i na to, da bi se Slovincem moralo dati sveućilište. Ferjančić govorio je takodjer o sudstvu u Koruškoj i o potrebi slavenskoga sveućilista, a k tomu je obrazloćio, zašto nemogu Slovinci biti oduševljeni za vojsku; za to naime, jer ista ima germanizatorićne svrħie, jer se kod nje neuzima u obzir ni-

